

Popularnonaukowy wykład internetowy jako narzędzie pomocne w kształceniu przyszłych tłumaczy*

Popular Science Online Lecture as a Helpful Tool for Educating Future Translators

ANITA RAČÁKOVÁ

Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Słowacja

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5694-5714>

e-mail: anita.racakova@umb.sk

Abstrakt. Celem artykułu jest pokazanie możliwości wykorzystania ustnych komunikatów popularnonaukowych zamieszczanych w internecie w nauczaniu przyszłych tłumaczy z języka polskiego na język słowacki. Skupiono się na specyficznych cechach tego rodzaju komunikatów, dzięki którym można usprawnić proces edukacyjny tak, żeby jego wynikiem była całościowa kompetencja tłumacza umożliwiająca tłumaczenie konsekwentne lub symultaniczne tekstów naukowych stanowiących obecnie jedną z najliczniejszych grup wszystkich tłumaczonych tekstów. Rozważania będą dotyczyły trzech wzajemnie powiązanych zagadnień: 1. komunikatów naukowych z perspektywy specyfiki ich tłumaczenia, 2. procesu tłumaczenia tekstów naukowych w kontekście kompetencji tłumacza, 3. komunikatów popularnonaukowe w internecie jako materiału pomocniczego w nabywaniu sprawności tłumaczenia tekstów naukowych.

Słowa kluczowe: teksty popularnonaukowe, interpretacja, edukacja, kompetencje tłumacza, internet

* Druk tomu sfinansowano ze środków Instytutu Filologii Polskiej UMCS. Wydawca: Wydawnictwo UMCS. Dane teleadresowe autora: Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Tajovskéhoho 40, 974 01 Bańska Bystrzyca, Słowacja, tel.: +421 48 446 5051.

Abstract. The aim of the paper is to present the possibility of using oral texts (lectures) of popular science posted on the Internet on the website wszechnica.org.pl during classes on interpreting from Polish into Slovak. In the paper, we mainly deal with the lexical, syntactic and stylistic analysis of selected messages. The results of the research will allow to develop a set of exercises that can be used in the development of translation competences. The selection of material was determined by the fact that the texts posted on the website relate to various fields of science, which will not only enrich specialist vocabulary, but also help students observe the syntax and style of such texts.

Keywords: popular science text, interpreting, education, translation competences, Internet

1. KOMUNIKATY NAUKOWE Z PERSPEKTYWY SPECYFIKI ICH TŁUMACZENIA

Teksty naukowe przekazują specjalistyczną wiedzę będącą rezultatem procesów poznawczych. Specyficzny charakter tekstów naukowych tkwi w ich nasyceniu informacjami specjalistycznymi, naukowymi (często skomplikowanymi), z tym że skala nasycenia jest w poszczególnych tekstach różna. Nadawcą tekstu naukowego jest konkretny specjalista z określonej dziedziny nauki. Komunikat tworzy w typowym dla niego języku – w idiolekcie zawierającym jednocześnie elementy technolektu danej dziedziny nauki. Odbiorcą najczęściej bywa specjalista z tej samej dziedziny, czyli osoba zdolna do recepcji treści naukowej tekstu. W przypadku międzyjęzykowej komunikacji naukowej z udziałem pośrednika – tłumacza – relacje pomiędzy uczestnikami procesu są ułożone w sposób specyficzny. Nadawca i odbiorca używają odmiennego kodu językowego (każdy swojego własnego języka ojczystego), natomiast wiedza, którą się dzielą, jest wspólna – więc zrozumienie treści naukowej zwykle nie sprawia odbiorcy kłopotów. Przeszkodą jest wspomniana wcześniej odmienna forma przekazywania treści. Dlatego do procesu komunikacji włącza się mediator – tłumacz – z jednej strony władający kodami językowymi obu uczestników wymiany informacji naukowych, z drugiej strony posiadający sprawność recepcji treści naukowej tylko w ograniczonym zakresie. Relację pomiędzy nadawcą/odbiorcą i tłumaczem można przyrównać do stosunku specjalista–laik w procesie popularyzacji wiedzy. Nie dotyczy to sytuacji, kiedy w roli tłumacza występuje specjalista z określonej dziedziny wyposażony w kompetencję dwujęzyczną, a jednocześnie tłumaczeniową, co zresztą zdarza się bardzo rzadko, mimo że takie rozwiązanie przynosi najlepsze efekty w postaci wysokiej jakości translatów.

Podstawowym wykładnikiem fachowości tekstów są terminy. Zdaniem Jerzego Lukszyna i Wandy Zmarzer (2001, s. 47) terminom trzeba przyznać tekstotwórczą funkcję względem tekstów specjalistycznych, ponieważ określają strukturę konceptualną tekstu specjalistycznego. Według Stanisława Gajdy „w konkretnym

tekście naukowym średnio terminy stanowią 20–30% użytych słów” (2001, s. 185). Nasylenie terminologiczne tekstu naukowego (przede wszystkim w przypadku komunikatów ustnych) jest bezpośrednio związane z jego ścisłością i jednoznacznością, a jednocześnie z możliwościami jego percepcji. To wpływa na wysiłek mentalny potrzebny do zrozumienia tekstu. Z punktu widzenia terminologii komparatywnej, w której tłumacz powinien się orientować, ponieważ wyniki porównawczych badań terminów aktywnie wykorzystuje w translacji tekstów specjalistycznych przy szukaniu odpowiedników wyrazów fachowych, jest ważne uświadomić sobie, że struktura pojęciowa terminów wyrażona przez definicję zawiera odbicie rzeczywistości, które powstało w wyniku działalności kognitywnej człowieka, i na płaszczyźnie formalnej zawiera również naukowy obraz świata (globalny lub lokalny), który może się w poszczególnych społecznościach naukowych różnić, czego tłumacz musi być świadomy.

Teksty naukowe oprócz terminów składają się także z nienacechowanych jednostek języka ogólnego, które tłumaczom nie sprawiają większych kłopotów, leksyki ogólnonaukowej, abstrakcyjnej, dużej liczby rzeczowników, przymiotników, mniej jest czasowników, przy czym ich repertuar jest bardziej ograniczony niż w komunikacji potocznej albo w tekstach literackich. Dla języka polskiego, w porównaniu ze słowackim, są typowe wielowyrazowe konstrukcje, takie jak: *w sposób oczywisty, w ten sposób, wywierać wpływ, podjąć decyzję* itp., przy tłumaczeniu których często dochodzi do zbyt dużego uzależnienia od oryginału i do ich zastępowania przez dosłowne analityzmy powodujące zaburzenia dynamiczności tekstu w języku słowackim, podobnie jak w przypadku użycia rzeczowników odczasownikowych, których odpowiednikiem w języku słowackim powinien być bezokolicznik, więc pojawia się duże ryzyko interferencji. W tekście naukowym często powtarzają się te same wyrazy lub kolokacje, czyli w pewnym stopniu ograniczona jest synonimia, zwłaszcza w przypadku terminów, większą frekwencję mają konstrukcje nieosobowe i środki obiektywizujące wypowiedź. Komunikat jest zorganizowany precyzyjnie myślowo, treść jest hierarchizowana, struktura logiczna, a elementy tekstu są ściśle powiązane. Spójność jest zapewniana przez użycie tekstowych wskaźników nawiązania, jak również przez specyficzne środki syntaktyczne. Organizacja zdania pojedynczego lub złożonego nieraz jest skomplikowana. Wymienione cechy są typowe zwłaszcza dla tekstów pisemnych. Należy jednak uświadomić sobie, że fazę wygłoszenia (tłumaczonego) wykładu¹

¹ Według Małgorzaty Karwatowskiej i Beaty Jarosz wykład należy do obligatoryjnych gątków mowy funkcjonujących w dyskursie akademickim. Autorki stwierdzają, że „wykład to najbardziej ekonomiczny sposób nauczania, pozwala bowiem na zrealizowanie stosunkowo dużej partii materiału w niedługim czasie. [...] Aby został prawidłowo przyswojony przez odbiorcę, [...] nauczyciel powinien:

lub referatu naukowego poprzedza przygotowanie pisemne albo przynajmniej przemyślenie struktury i przygotowanie prezentacji, której prelegent trzyma się w mniejszym lub większym stopniu, mimo że nie odczytuje tekstu. Z punktu widzenia percepcji ustnego komunikatu naukowego, jego zrozumienia, zasadniczą rolę odgrywa relacja pomiędzy stopniem złożoności jego składnika treściowo-tematycznego, struktur syntaktycznych i nasyceniem terminologicznym. Najwięcej kłopotów sprawia tłumaczowi sytuacja, kiedy nadawca czyta w szybkim tempie tekst omawiający trudny temat, w którym została użyta skomplikowana składnia, duża liczba terminów i wyrazów abstrakcyjnych. Wymaga to wyjątkowego przygotowania merytorycznego, orientacji w przedmiocie, koncentracji, elastycznego dobierania odpowiedników terminów, wyrazów ogólnonaukowych czy abstrakcyjnych z pamięci długotrwałej.

Oto przykład takiego tekstu:

Hipotermii terapeutycznej są poddawani pacjenci po zatrzymaniu krążenia niezależnie od mechanizmu, czy to było migotanie komór, czy częstoskurcz komorowy, czy asystolia, czy rozkojarzenia elektryczno-mechaniczne, którzy po skutecznej reanimacji nie mają powrotu świadomości, ich glasgow coma scale jest poniżej ośmiu. Tak naprawdę brak bezwzględnych przeciwwskazań. To, o czym mówiliśmy tutaj od początku, to są względne przeciwwskazania, czyli inne przyczyny, które mogą być, inne również pozasercowe przyczyny nagłego zatrzymania krążenia, ale także tak naprawdę odwracalne przyczyny, tak jak przyjęcie leków działających depresyjnie na układ nerwowy, uraz głowy, udar mózgu, czy też wstrząs kardiogeny, ciąża, arytmia oporna na leczenie, ciężkie uogólnione zakażenie bądź jakakolwiek koagulopatia w wywiadzie².

Tekst można rozczłonkować na podstawie intonacji mówcy do trzech rozbudowanych zdań. Zawiera on 20 polskich lub obcych terminów z zakresu medycyny (ze 104 słów) oraz ich liczne enumeracje. Poza tym został wygłoszony w szybkim tempie (104 słowa na 46 s), co jeszcze bardziej komplikuje odbiór informacji.

-
- dostosować jego treść do poziomu umysłowego słuchaczy;
 - wzbogacić go o dodatkowe materiały wizualne, środki poglądowe [...];
 - przestrzegać logicznej, uporządkowanej struktury wykładu;
 - dbać o sposób jego wygłaszania [...];
 - przestrzegać właściwego tempa (por. Pólturzycki, 1997, s. 121)² (2013, s. 250).

² Przykład jest dosłownym zapisem części wykładu pod tytułem *Hipotermia terapeutyczna po NZK – doświadczenia Instytutu Kardiologii*, który został wygłoszony przez dr. Rafała Depukata z Instytutu Kardiologii UJ CM na konferencji kardiologów w 2011 roku. Wystąpienie można obejrzeć w internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=aEbMYu JsQM>.

2. PROCES TŁUMACZENIA TEKSTÓW NAUKOWYCH A KOMPETENCJE TŁUMACZA

Obecnie w nauce i praktycznej działalności specjalistycznej można zauważyć dwutorowość komunikacji. W niektórych dziedzinach preferuje się używanie globalnego języka nauki – języka angielskiego jako *lingua franca*, w innych (przede wszystkim w naukach społecznych, humanistycznych, w kulturze) specjaliści dalej komunikują się przeważnie w językach rodzimych i korzystają z usług tłumacza, tak więc ciągle istnieje zapotrzebowanie na wykwalifikowanych tłumaczy tekstów specjalistycznych. Ich edukacja jest procesem bardzo skomplikowanym. Od lat dyskutuje się o jego organizacji, celach, metodach i wykorzystaniu pomocy dydaktycznych. Natomiast do tej pory nie ma ogólnie przyjętej teorii. Na początku wszystkich rozważań i podejść zawsze stoi proces translacji – jego model.

Istotę procesu translacji ustnej najlepiej odzwierciedla model pojawiający się w różnych modyfikacjach w wielu starszych teoriach³: usłyszenie – zrozumienie – analiza – zapamiętanie – transfer – wypowiedzenie.

Kluczową fazą procesu w przypadku tekstów naukowych jest zrozumienie skomplikowanej treści i analiza struktury tekstu, bez której nie jest możliwe zapamiętanie ścisłych struktur myślowych albo sporządzenie notatek. Ważna jest również biegła znajomość odpowiedników leksykalnych, gramatycznych, syntaktycznych i tekstowych w fazie transferu, zwłaszcza jeżeli tłumaczy się w szybkim tempie.

Tłumacz powinien więc posiadać określone umiejętności składające się na najwyższą, hierarchicznie uporządkowaną, kompetencję tłumacza. Jacek Florczak (2012) dzieli ogólną kompetencję tłumacza na trzy komponenty składowe: kompetencję dwujęzyczną, kompetencję tłumaczeniową i kompetencję specjalistyczną.

Kompetencja dwujęzyczna, w innych teoriach nazywana też kompetencją komunikacyjną (według Jana A. van Eka, 1986), składa się z następujących kompetencji:

1. lingwistycznej, która polega na opanowaniu i używaniu w komunikacji poprawnych struktur gramatycznych, słownictwa oraz stylistycznych zasad tworzenia tekstu,
2. socjolingwistycznej, czyli sprawności rozumienia kontekstu komunikacyjnego, roli komunikantów i umiejętności poprawnego reagowania na elementy sytuacji komunikacyjnej,
3. socjokulturowej, tzn. umiejętności zastosowania wiedzy o konwencjach, zwyczajach itd. obowiązujących w społeczeństwie w konkretnej sytuacji

³ W niniejszym artykule bazujemy przede wszystkim na pracach słowackich translatołogów D. Müglövej (2009) i A. Keniža (1980).

komunikacyjnej, tak by doszło do porozumienia pomiędzy komunikantami, a nie do popełnienia gaf uniemożliwiających kontynuowanie komunikacji, 4. strategicznej, czyli sprawności wyboru skutecznej strategii komunikacyjnej, 5. dyskursywnej, polegającej na umiejętności budowania formalnie i semantycznie spójnych tekstów. Należą tutaj też sprawności retoryczne.

Opanowanie kompetencji komunikacyjnej jest zasadniczym warunkiem do nabywania kompetencji tłumaczeniowej. Kompetencja ta jest drogą do osiągnięcia głównego celu.

Kompetencja tłumaczeniowa natomiast dotyczy sprawności psychomotorycznych tłumacza, tj. umiejętności zapamiętywania, sprawnego notowania, podzielności uwagi.

Kompetencja specjalistyczna zaś związana jest ze znajomością dziedziny tłumaczenia (terminologii, rozeznania w problematyce).

Tłumaczenie tekstów naukowych wymaga wyćwiczonej ogólnej kompetencji tłumacza, dlatego w programach nauczania ta problematyka realizowana jest na ostatnich latach studiów translatorycznych. Proces jej nabywania można podzielić przynajmniej na dwa etapy – konwergentny i dywergentny.

Pod pojęciem etap konwergentny rozumiemy tę część nauczania, w której student nabywa przeważnie wiedzę faktograficzną z różnych dziedzin (zwłaszcza z szeroko rozumianej kultury docelowej w porównaniu z kulturą rodzimą), wiedzę o strukturach gramatycznych, o słownictwie języka docelowego. Na tym etapie następuje pamięciowe opanowanie, które ulega automatyzacji przy wyborze odpowiednich konstrukcji gramatycznych, jak i adekwatnych reakcji na różne bodźce występujące w procesie komunikacji obcojęzycznej. Wiadomo, że również na tym etapie mają miejsce procesy związane z rozwojem myślenia, kognicji (np. analiza i interpretacja tekstów), zapamiętywania, notowania, podzielności uwagi.

Na etapie dywergentnym (łąającym) studenci powinni w sposób kreatywny wykorzystać wiedzę i umiejętności (nabyte na etapie konwergentnym) w analizie, interpretacji i odtwarzaniu tłumaczonych tekstów, przy stosowaniu strategii tłumaczenia ustnego (np. antycypacji, inferencji, selekcji, parafrazowania, komprymacji itd.). Praktyka dowiodła, że najskuteczniejszą metodą nauczania, przede wszystkim na etapie dywergentnym, jest wykorzystywanie symulacji, słuchania i tłumaczenia tekstów wygłaszanych przez rodzimych użytkowników języka⁴.

⁴ Autentyczne teksty przeznaczone do nauczania przyszłych tłumaczy można znaleźć np. w bazie ustnych komunikatów *Speech Repository* prowadzonej przez Dyрекcję Generalną ds. Tłumaczeń Ustnych Komisji Europejskiej i dostępnej online na stronie: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/home>.

W przypadku nauczania tłumaczenia tekstów specjalistycznych okazuje się, że dobrym rozwiązaniem jest tłumaczenie tekstów popularnonaukowych z różnych dziedzin nauki na etapie konwergentnym i na początku etapu dywergentnego, a dopiero potem wprowadzenie tłumaczenia tekstów naukowych.

3. KOMUNIKATY POPULARNONAUKOWE JAKO MATERIAŁ POMOCNICZY W NABYWANIU SPRAWNOŚCI TŁUMACZENIA TEKSTÓW NAUKOWYCH

W ustnych tekstach popularnonaukowych⁵ omawiane są tematy naukowe, zawierają więc terminologię oraz słownictwo charakterystyczne dla wypowiedzi naukowych, ich struktura jest podobna, lecz luźniejsza, rozczłonkowanie na poszczególne części jest bardziej wyraźne, np. za pomocą pytań retorycznych albo podkreślania zasadniczych wyrazów/myśli, do którego są wykorzystywane środki paralingwistyczne. Autor może w każdej chwili zmieniać strukturę w zależności od reakcji odbiorców i aktualnej sytuacji komunikacyjnej. Rezygnuje się z całościowego i systematycznego przedstawienia tematu, treść jest upraszczana, informacje są przekazywane selektywnie. Komunikaty popularnonaukowe nie są nasycone terminami w takim stopniu jak teksty naukowe. Pojęcia są często wyjaśniane za pomocą opisu, licznych przykładów, analogii, metafor lub porównań. Stopień abstrakcji jest jednak niższy. Repertuar nienacechowanych środków wyrazu (z wyjątkiem terminów) kształtuje się podobnie jak w tekstach naukowych (rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki, kolokacje, jednostki wielowyrazowe). Mimo że komunikaty popularnonaukowe mają przemyślaną strukturę, rzadko są odczytywane przez prelegenta, dlatego składnia jest prostsza i bliska językowi potocznemu. Tempo mówienia jest wolniejsze, co ułatwia percepcję i zrozumienie. W przeciwieństwie do przeważnie monologicznych tekstów naukowych odczyty popularyzatorskie posiadają cechy dialogu (rzeczywistego lub fikcyjnego) jako środka perswazji⁶.

Nadawca tekstu popularyzatorskiego jest specjalistą z określonej dziedziny, natomiast odbiorcy są w danej dziedzinie laikami (mają zróżnicowane wykształcenie, wiek, należą do różnych grup społecznych). Autor tekstu posiada większą

⁵ Cechy tekstów popularnonaukowych przywołujemy za Anną Starzec (1999, 2013), która systematycznie zajmuje się problematyką polszczyzny popularnonaukowej.

⁶ Mirosław Karwat za perswazję uznaje „niemal każdy rodzaj wpływania na świadomość, kształtowanie postaw, a w nieco ściślejszym rozumieniu perswazją jest tylko takie nakłanianie, w którym osoba nakłaniana nie traci samokontroli i dobrowolnie daje się przekonać ze względu na argumentację, intelektualną i emocjonalną, ze względu na zaufanie do nadawcy, w poczuciu wspólnych interesów lub z uwagi na wspólne dobro” (Karwat, 2003, s. 141).

i głębszą wiedzę niż słuchacz i używa języka bazującego na jego idiolekcie naukowym/specjalistycznym. Z drugiej strony jego celem jest przekazanie informacji naukowych w sposób przystępny i zrozumiały. W sposób selektywny przedstawia naukowy obraz świata społeczności, którą reprezentuje. Jego komunikat ma więc również wymiar społeczno-kulturowy. Kluczową rolę w popularyzacji odgrywają środki perswazji, zwłaszcza stworzenie poczucia wspólnoty nadawcy i odbiorcy. Agnieszka Kampka stwierdza: „Najsukuteczniejszym perswazyjnie sposobem pozyskania życzliwej uwagi odbiorców jest budowanie wspólnoty” (2009, s. 69). Jednym ze sposobów budowania tego poczucia jest odwoływanie się do informacji znanych słuchaczowi (zwykle na poziomie doświadczenia albo wiedzy na poziomie szkoły podstawowej lub średniej), sprawdzanie zrozumienia treści za pomocą pytań, używanie środków potocznych.

Taki właśnie charakter mają teksty popularnonaukowe zamieszczone na portalu wszechnica.org.pl, z którego od kilku lat korzystamy na zajęciach z tłumaczenia konferencyjnego przy ćwiczeniu umiejętności tłumaczenia tekstów naukowych.

4. ANALIZA MATERIAŁU BADAWCZEGO

Portal wszechnica.org.pl (wykłady w internecie) jest ogólnie dostępną bazą wykładów popularnonaukowych, dyskusji i wywiadów prowadzoną przez Fundację Wspomagania Wsi⁷. Celem gromadzenia tekstów jest rozpowszechnianie wiedzy przekazywanej przez polskie autorytety naukowe, wybitnych specjalistów z różnych dziedzin (np. prof. Krzysztofa Meissnera, prof. Magdalenę Fikus, prof. Jerzego Vetulaniego, dr. Stanisława Bajtlika, prof. Janusza Czapińskiego)⁸. Nadawcy tekstów są gwarancją nie tylko wysokiego poziomu treści, ale też kultury języka, dlatego nagrania⁹ uważamy za odpowiednią pomoc dydaktyczną przeznaczoną do doskonalenia kompetencji z zakresu tłumaczenia tekstów naukowych z języka

⁷ Grupą docelową są przede wszystkim mieszkańcy wsi i małych miast, którzy mają dzięki takiej formie popularyzacji dostęp do wiedzy naukowej niezależnie od możliwości czasowych i miejsca zamieszkania.

⁸ Przykłady wykładowców, których wystąpienia można obejrzeć na portalu, zostały wybrane z listy zamieszczonej na stronie: <https://wszechnica.org.pl/wykladowcy>.

⁹ Materiały są nagraniami wykładów lub debat organizowanych w ramach Festiwalu Nauki w Warszawie, przez Muzeum Narodowe w Warszawie, Kawiarnię Naukową 1a, Kawiarnię Naukową Festiwalu Nauki i są dostępne bezpłatnie, także do dalszego rozpowszechniania i publicznego prezentowania (np. w szkołach), czyli nie ma przeszkód legislacyjnych przy korzystaniu z portalu na zajęciach. Teksty do tłumaczenia można wybierać z listy wykładów konkretnego prelegenta lub debat, w których brał udział, z dziedzinowo ułożonej listy wykładów, playlist uszeregowanych tematycznie i według źródła.

polskiego na język słowacki. Komunikaty są pogrupowane według dziedzin, do których należą ze względu na omawianą tematykę, można się w nich więc łatwo orientować. Najliczniejszą grupę stanowią teksty z nauk społecznych (337), dalej historii (328), kultury (184), polityki (157), nauk ścisłych (181), przyrodniczych (102), ekonomii (90), edukacji (53). Biorąc pod uwagę cele nauczania, skupiamy się przede wszystkim na naukach ścisłych, przyrodniczych i społecznych; z tekstami z pozostałych dziedzin studenci bowiem spotykają się na zajęciach z innych przedmiotów albo podczas praktyk odbywanych na uniwersytecie lub w innych instytucjach kulturalnych.

Na stronie można znaleźć też zdjęcia i sylwetki wszystkich wykładowców i dyskutantów, których liczba sięga 672. Pod sylwetką pojawia się link wykładu/wykładów danego naukowca albo debaty, w której osoba brała udział. Materiał ma więc również wymiar kulturowy. Stanowi przegląd postaci polskiej nauki uważanej za prestiżową sferę życia społecznego. Studenci zwykle posiadają wiedzę o poetach, postaciach historycznych, wybitnych przedstawicielach kultury, natomiast nauka pozostaje na marginesie zainteresowania. Takie informacje są pomocne również w procesie tłumaczenia pisemnego – przy szukaniu tekstów paralelnych pochodzących z wiarygodnych źródeł – zwykle od autorytetów w określonej dziedzinie.

Analizie zostało poddanych siedem wykładów:

- *Bitwa pod Grunwaldem*. Prelegent: dr Krzysztof Kowalewski (Kowalewski),
- *Fizyka a wiara*. Prelegent: prof. dr hab. Krzysztof Meissner (Meissner),
- *Dzieje wody od Wielkiego Wybuchu do dziś*. Prelegent: prof. dr hab. Andrzej Kozłowski (Kozłowski),
- *Antyczny DNA. Co nowego mówią nam geny zachowane w starych kościołach?* Prelegent: dr Martyna Molak-Tomisi (Molak-Tomisi),
- *Co to jest czas?* Prelegent: dr Stanisław Bajtlik (Bajtlik),
- *Fizyka kwantowa: teoria i rzeczywistość*. Prelegent: dr hab. Paweł Kurzyński (Kurzyński),
- *Fale grawitacyjne – Nobel 2017*. Prelegent: prof. dr hab. Dorota Gondek-Rosińska (Gondek-Rosińska).

Dwa z wykładów (Meissner, Bajtlik) częściowo tłumaczono konsekwentnie i symultanicznie ze studentami na zajęciach z tłumaczenia ustnego w roku 2019.

Na podstawie badań i doświadczeń dydaktycznych stwierdzono, że proces tłumaczenia i jego nauczanie ułatwiają przede wszystkim niżej podane cechy analizowanych tekstów.

1. Teksty nie są nasycone terminami w takim stopniu jak teksty naukowe. Zawierają podstawową terminologię z określonych dziedzin, niezbędną do zrozumienia tematu, przy czym autorom nie chodzi o ścisłość naukową, tylko o orientację w temacie, przekazanie ciekawych informacji. Przykłady:

Jak dochodzimy do *szczególnej i ogólnej teorii względności* Einsteina, jak dochodzimy do *mechaniki kwantowej*, to w zasadzie jest już za chwilę matura i kończymy, mówiąc, że to jest nowa fizyka [...] (Meissner);

W XIX wieku funkcjonowały *elektrodynamika*, teraz nazywamy ją klasyczną, wtedy oczywiście nie wiedzano, że istnieje inna, *termodynamika*, *mechanika* (Meissner);

Proton to jest *jądro atomu wodoru* (Kozłowski);

Jest to *immanentnie* niemożliwe. To znaczy, próbując twierdzić, jaki jest stan świata, ten stan musimy zniszczyć, przekształcić do nieznanego bliżej stanu (Meissner);

Wszystko *ewoluuje deterministycznie* (Meissner);

On wprowadził pojęcie *przyciągania* (Meissner);

Stała kosmologiczna działa tak, że ona wywiera *ujemne ciśnienie*. *Ujemne ciśnienie* to jest coś, czego na Ziemi nie potrafimy stworzyć (Meissner).

2. Pojęcia są zwykle wyjaśniane, np. za pomocą opisu, analogii, metafor lub porównań, czyli nie ma kłopotu z ich zrozumieniem, zwłaszcza w kombinacji z obrazkami albo dodatkowymi pytaniami, za pomocą których prelegent dowiadyuje się, czy odbiorcy zrozumieli treść. Przykłady:

Taką ładną metaforą tego, czym jest antyczny DNA, jest przyrównanie do serpentyn (Molak-Tomisi);

Fizyka jest takim *pomostem* pomiędzy matematyką a rzeczywistością (Kurzyński);

Ja to *jestem* *kvarkiem* a *my* to *jestemy* *gluonami* (Kozłowski);

Pytanie: *Co widzimy oprócz beczki?* [na planszy widać zdjęcia dwóch podobnych beczek] (Kozłowski);

W tym sensie człowiek wydawał się pewną *marionetką*, w tym sensie, że jeżeli ja na przykład chcę się napić za godzinę herbaty, to to wynika ze stanu atomów w moim ciele (Meissner)

3. Struktura tekstu jest luźniejsza i rozcłonkowanie na poszczególne części jest bardziej wyraźne. Dokonuje się np. za pomocą pytań prelegenta i odpowiedzi na nie. Przyszłym tłumaczom ułatwia to fazę analizy treści tekstu, jego struktury i kluczowych myśli, zapisywanych przy tłumaczeniu konsekwentnym w formie notatek. Przykłady:

Jaka jest różnica pomiędzy takim XIX-wiecznym a XX-wiecznym widzeniem rzeczywistości z punktu widzenia fizyki?

W XIX wieku funkcjonowały elektrodynamika, teraz nazywamy ją klasyczną, wtedy oczywiście nie wiadomo, że istnieje inna, termodynamika, mechanika, i wydawało się, że praktycznie wszystko rozumiemy (Meissner);

Co to jest przeszłość?

Przeszłość jest coś, czego nie ma (Bajtlik);

Po co chcemy mierzyć dokładnie czas?

Proszę państwa, w 1707 roku doszło do wielkiej katastrofy morskiej [...] (Bajtlik);

Czym jest antyczny DNA, o którym będziemy dzisiaj mówić?

[następuje wyjaśnienie prelegenta]

Skąd się bierze antyczny DNA?

[następuje odpowiedź prelegenta]

Po co nam jest antyczny DNA i co możemy z nim zrobić?

[następuje wyjaśnienie prelegenta] (Molak-Tomisi).

4. Składnia jest prostsza, bliska językowi potocznemu. Zdania nie są zbyt rozbudowane, ponieważ teksty mają formę ustną, nie są odczytywane, ale wygłaszane swobodnie. Kłopoty jednak mogą sprawiać różne parentazy i niejednoznaczna delimitacja zdań spowodowana przez nieprawidłową intonację. Przykłady:

Nie macie zielonego pojęcia na temat tego, co się dzieje na planszy (Kurzyński);

My wszyscy podróżujemy w czasie – *od przeszłości do przyszłości* – i nie możemy być z tego zwolnieni w inny sposób niż ten przykry (Bajtlik);

Nie wszystkie gwiazdy *tak spokojnie sobie istniały*. Niektóre z nich miały być bardzo niespokojne. [...] Albo miały jeden, ale *bardzo solidny wybuch* (Kozłowski);

Pozostawały *drobne problemy* typu stabilność atomów (Meissner);

Żaden fizyk nie poda wam definicji czasu. Ja kiedyś byłem autorem podręcznika do przyrody dla uczniów szkół podstawowych i użyłem w tym podręczniku słowa lepkość w bardzo nieścisłym znaczeniu, odwołując się raczej do intuicji młodych dzieci niż do naukowej definicji. Recenzent zarzucił mi, że wprowadzam pojęcie, którego nie jestem w stanie na tym poziomie zdefiniować. Ja mu odpowiedziałem, że ja chętnie usunę pojęcie lepkości z podręcznika, jeśli on ze wszystkich innych podręczników usunie pojęcie czasu (Bajtlik).

5. Treść jest upraszczana i informacje są przekazywane selektywnie. Nadawca odwołuje się często do wiedzy posiadanej przez odbiorcę – laika, budując jednocześnie w ten sposób poczucie wspólnoty jako środka perswazji. Przykłady:

Wszyscy mamy zegarki. Wszyscy narzekamy, że czas nam szybko umyka, ale nikt z nas nie wie, czym jest czas (Bajtlik);

Wszyscy dobrze wiemy, że jesteśmy zbudowani z miliardów atomów. (Kurzyński);

Spodziewam się, że większość z państwa po pierwsze oglądała film Alexandra Forda „Krzyżacy” i też pewnie większość młodszej części czytała Krzyżaków pióra Sienkiewicza (Kowalewski);

Woda, jak wszyscy wiedzą, składa się z tlenu i wodoru (Kozłowski);

Ale to się wtedy jeszcze nie pojawiło, bo była za wysoka temperatura. Ale tym już się nie będziemy dalej zajmowali (Kozłowski).

6. Odczyty posiadają cechy dialogu. Prelegent często zwraca się do odbiorców i czeka na odpowiedź, dzięki czemu tłumacz nie jest pod tak wyraźną presją czasową. Przykłady:

Co widzimy oprócz beczki? (Kozłowski);

Jak to się dzieje? Może ktoś z państwa, w oparciu o to, co powiedziałam, może mi dać odpowiedź? (Gondek-Rosińska);

No i pierwsze pytanie: Czy to są pierwiastki jednego pokolenia? Czy powstały w tym samym czasie w przeszłości? (Kozłowski).

7. Teksty są zwykle wygłaszane powoli. Prelegent daje odbiorcom więcej czasu na percepcję i zrozumienie treści.

5. PODSUMOWANIE

Teksty popularnonaukowe można traktować jako pomost łączący komunikację codzienną i naukową oraz jako źródło wiedzy o kulturze społeczeństwa. Przedstawienie informacji naukowych w sposób zrozumiały pomaga przy nabywaniu kompetencji przedmiotowej/specjalistycznej. Mniejsze nasycenie informacyjne ułatwia zwłaszcza ćwiczenie fazy zrozumienia i analizy, wraz z zapamiętywaniem i sztuką notowania (np. zapisywania dygresji, opisów pojęć, wyraźne rozczłonkowanie tekstu ułatwia ćwiczenie strukturyzacji tekstu ze słuchu), czyli nabywanie kompetencji tłumaczeniowej. Z całego wachlarza można wybrać teksty o różnym tempie mówienia, złożoności, strukturze, z różnymi odmianami wymowy – w zależności od tego, jaką umiejętność i na jakim poziomie chcemy ćwiczyć.

Materiał umożliwia pracę z podstawową terminologią wybranej dziedziny. Studenci mogą ekscerpować z kilkudziesięciu tematycznie bliskich komunikatów podstawowe terminy użyte w konkretnej sytuacji komunikacyjnej (czyli w szerszym kontekście znaczeniowym) i opracować słowniczki dwujęzyczne, co pomaga z jednej strony przy nabywaniu kompetencji specjalistycznej (zwłaszcza terminologicznej), z drugiej zaś strony umożliwia lepsze zapamiętywanie poznanego słownictwa fachowego i jego wybieranie z pamięci w sposób automatyczny i odpowiednio do sytuacji.

Teksty zawierają również leksykę abstrakcyjną, często powtarzające się kolo-kacje i wyrazy typowe dla komunikacji specjalistycznej, która może być wykorzystana w ćwiczeniach leksykalnych zorientowanych na przesuwanie wyrazów z peryferii opanowanego zasobu słownictwa do jego centrum, z którego można natychmiast wybrać prawidłowy odpowiednik ze względu na sytuację komunikacyjną.

Symulacje tłumaczenia z wykorzystaniem całych tekstów popularnonaukowych umożliwiają sprawne połączenie wszystkich kompetencji – lingwistycznej (zwłaszcza w zakresie słownictwa specjalistycznego), socjokulturowej, specjalistycznej i tłumaczeniowej.

MATERIAŁY INTERNETOWE/INTERNET SOURCES

- Bajtlik, Stanisław. (2016). *Co to jest czas?* Pobrano z: https://www.youtube.com/watch?v=BGE_kn1aM80 (dostęp: 13.09.2019).
- Gondek-Rosińska, Dorota. (2017). *Fale grawitacyjne – Nobel 2017*. Pobrano z: <https://zapytajfizyka.fuw.edu.pl/wyklady/dorota-gondek-rosinska/> (dostęp: 13.09.2019).
- Kowalewski, Krzysztof. (2010). *Bitwa pod Grunwaldem*. Pobrano z: <https://www.youtube.com/watch?v=iec8VfnQFRQ> (dostęp: 13.09.2019).
- Kozłowski, Andrzej. (2018). *Dzieje wody od Wielkiego Wybuchu do dziś*. Pobrano z: https://www.youtube.com/watch?v=fVoGb_FVKQc (dostęp: 13.09.2019).
- Kurzyński, Paweł. (2018). *Fizyka kwantowa: teoria i rzeczywistość*. Pobrano z: <https://www.youtube.com/watch?v=V69VsKIDFjE> (dostęp: 13.09.2019).
- Meissner, Krzysztof. (2011). *Fizyka a wiara*. Pobrano z: <https://www.youtube.com/watch?v=291sutj-35Mo> (dostęp: 13.09.2019).
- Molak-Tomisi, Martyna. (2018). *Antyczny DNA. Co nowego mówią nam geny zachowane w starych kościołach?* Pobrano z: <https://www.youtube.com/watch?v=XW5tB1uPwmE> (dostęp: 13.09.2019).

BIBLIOGRAFIA/REFERENCES

- Florczak, Jacek. (2013). *Tłumaczenia symultaniczne i konsekwentne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Gajda, Stanisław. (2001). *Styl naukowy*. W: Jerzy Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 173–189). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Kampka, Agnieszka. (2009). *Perswazja w języku polityki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Karwat, Mirosław. (2003). Głos w dyskusji na temat perswazji w tekstach politycznych. W: Katarzyna Mosiołek-Kłosińska, Tadeusz Zgółka (red.), *Język perswazji publicznej* (s. 141). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Karwatowska, Małgorzata, Jarosz, Beata. (2013). Wykład jako obligatoryjny gatunek mowy w dyskursie akademickim (na przykładzie definicji studenckich). W: Urszula Sokólska (red.), *Tekst – akt mowy – gatunek wypowiedzi* (s. 247–258). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Keňž, Alojz. (1980). *Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- Lukszyn, Jerzy, Zmarzer, Wanda. (2001). *Teoretyczne podstawy terminologii*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Müglóvá, Daniela. (2009). *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Nitra: Enigma.
- Starzec, Anna. (1999). *Współczesna polszczyzna popularnonaukowa*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Starzec, Anna. (2013). Styl popularnonaukowy – styl dyskursu popularnonaukowego. W: Ewa Malinowska, Jolanta Nocoń, Urszula Żydek-Bednarczuk (red.), *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej* (s. 71–110). Kraków: Universitas.
- van Ek, Jan Ate. (1986). *Objectives for Foreign Languages Learning I., II.* Strasbourg: Council of Europe.

Data zgłoszenia artykułu: 11.11.2021

Data zakwalifikowania do druku: 26.11.2021